

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Ústav autorského práva, práv průmyslových a práva soutěžního

Téma diplomové práce:

Neoprávněné užití autorského díla

Jméno diplomanta:

Petr ŠTEFKA, 5. ročník

Adresa:

Kvítková, 4190, 760 01, Zlín

Jméno vedoucího práce:

JUDr. Petra ŽIKOVSKÁ

Rok zpracování:

duben, 2006

Prohlášení diplomanta o původnosti práce:

"Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým."

Petr Štefka

Poděkování diplomanta:

„Před meritorním textem mé diplomové práce bych na tomto místě chtěl poděkovat JUDr. Petře Žikovské za poskytnuté odborné konzultace a celkový profesionální přístup při vedení mé práce.“

OBSAH :

ÚVOD.....	3
1. AUTORSKÉ DÍLO A JEHO NEOPRÁVNĚNÉ UŽITÍ.....	5
1.1 POJMOVÉ ZNAKY DÍLA	6
1.2 OBECNÁ ČI KONKRÉTNÍ IDEA	7
1.3 UŽITÍ DÍLA, NEOPRÁVNĚNÉ UŽITÍ	8
1.4 ZPRACOVÁNÍ DÍLA	8
1.5 SOUBORNÁ DÍLA	10
1.6 PRÁVO DÍLO UŽÍT A NECHAT UŽÍT	11
1.7 BEZÚPLATNÉ LICENCE	12
1.8 VOLNÉ UŽITÍ DÍLA	14
1.9 UŽITÍ VOLNÉHO DÍLA	15
1.10 LICENČNÍ SMLOUVA A NEOPRÁVNĚNÉ UŽITÍ DÍLA	16
1.10.1 <i>Náležitosti subjektů</i>	17
1.10.2 <i>Účel licenční smlouvy</i>	17
1.10.3 <i>Forma smlouvy</i>	18
1.10.4 <i>Výklad smlouvy</i>	18
1.10.5 <i>Smluvní konstrukce licenční smlouvy</i>	19
1.10.6 <i>Výhradní či nevýhradní smlouva</i>	20
1.10.7 <i>Dispozice s licenci</i>	20
2. SOUKROMOPRÁVNÍ OCHRANA AUTORSKÉHO PRÁVA	22
2.1 HISTORICKÝ PRŮŘEZ.....	23
2.2 SUBJEKTY NÁROKŮ Z NEOPRÁVNĚNÉHO UŽITÍ DÍLA	24
2.3 AKTIVNĚ LEGITIMOVANÉ OSOBY	25
2.4 PASIVNĚ LEGITIMOVANÉ OSOBY	26
2.5 OBJEKT DELIKTU.....	26
2.6 OHROŽENÍ AUTORSKÉHO PRÁVA.....	28
2.7 SOUKROMOPRÁVNÍ NÁROKY Z OCHRANY AUTORSKÉHO PRÁVA.....	28
2.7.1 <i>Určovací nárok</i>	29
2.7.2 <i>Zápůrčí nárok</i>	29
2.7.3 <i>Informační nárok</i>	30

2.7.4 Restituční nárok.....	30
2.7.5 Náhrada škody.....	31
2.7.6 Nárok na vydání bezdůvodného obohacení.....	31
2.7.7 Satisfakční nárok.....	32
3. TRESTNĚPRÁVNÍ OCHRANA AUTORSKÝCH PRÁV.....	34
3.1 ZÁKON O PŘESTUPCÍCH.....	35
3.2 PŘEDPOKLADY PÁCHÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI NA ÚSEKU OCHRANY AUTORSKÝCH PRÁV.....	36
3.3 OBECNÝ POHLED NA TRESTNĚPRÁVNÍ OCHRANU.....	37
3.4 VÝVOJ TRESTNĚPRÁVNÍ OCHRANY AUTORSKÝCH PRÁV.....	38
3.5 OBJEKT TRESTNÉHO ČINU.....	40
3.6 OBJEKTIVNÍ STRÁNKA TRESTNÉHO ČINU.....	40
3.7 SUBJEKT TRESTNÉHO ČINU.....	41
3.8 SUBJEKTIVNÍ STRÁNKA TRESTNÉHO ČINU.....	42
3.9 CHARAKTER TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.....	42
4. KOMPARATIVNÍ ČÁST.....	44
4.1 NEOPRÁVNĚNÉ UŽITÍ DÍLA V PRÁVU USA.....	44
4.1.1 <i>Fair use a Copyright misuse</i>	45
4.1.2 <i>Doktrína Fair use</i>	46
4.1.3 <i>Doktrína copyright misuse</i>	47
4.1.4 <i>Vznik ochrany díla v právu USA</i>	47
4.1.5 <i>Prostředky ochrany díla</i>	48
4.2 PRÁVA AUTORA VE FRANCOUZSKÉM PRÁVU.....	49
ZÁVĚR.....	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	54
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	56
SEMINÁŘE A ŠKOLENÍ.....	57

ÚVOD

Neoprávněné užití díla je téma v současné kulturně ekonomické společenské situaci navýsost zajímavé a aktuální. Jako téma diplomové práce, která je přece jen omezená svým rozsahem, je však téma do značné míry široké. Určitá obecnost zadání bylo také to první, s čím jsem se musel při psaní mé kvalifikační práce vypořádat.

V zásadě jsem mohl zvolit pouze dva přístupy - zaměřit se na jeden konkrétní problém a ten do určité hloubky prostudovat a nebo naopak pojmout celé pojednání z co nejširší perspektivy. Vědomě jsem zvolil druhou možnost a poskytl své práci spíše kompilační charakter.

Pokud se zamyslíme nad obsahem studie, kterou právě držíte v rukou, můžeme konstatovat, že její jednotliví linií je nahlížení na neoprávněné užití díla v jeho celkovém kontextu. Tím bych chtěl zdůvodnit, proč jsem sestavil první kapitolu tak, jak nyní vypadá. Mám totiž za to, že to není pouze negace oprávněného užití díla, co se dá za neoprávněné užití považovat, ale také další akty mající právní relevanci. Především bych uvedl nakládání se soubornými díly, stejně tak jako zpracování díla - obojí může být za určitých okolností neoprávněným užitím.

Rovněž další kapitoly mé kvalifikační práce zohledňují celkovou komplikovanost právních vztahů, které s neoprávněným užitím díla souvisejí. Jsou to především vztahy, jejichž hlavním cílem je ochrana pokřivených práv.

Jako v každém právním systému s římskoprávními základy, je i v právu českém autorskoprávní ochranu možno charakterizovat ve dvou liniích. Jednak je to ta, která se dá označit jako soukromoprávní a jejíž podstata spočívá v uplatnění nároku aktivně legitimovanou osobou v případě, že bylo zasaženo do jejich práv. Tato linie sleduje sankční cíle až v druhé řadě, jejím motivačním faktorem je spíše snaha o restituci, uvedení

aktuálního stavu ve stav předešlý.

Druhou linií je linie trestněprávní, mající za cíl sankcionovat pachatele represivními prostředky (trestem) a působit preventivně a výchovně na společnost. Neoprávněné užití díla je však právě z trestněprávního pohledu poněkud zvláštní svým charakterem. Za určitých okolností, tak jak budou dále popsány, je neoprávněné užití díla možno kvalifikovat jako trestný čin. Je to však trestný čin, kterého se dopouští značná část populace a to často bez vědomí své protiprávnosti. Proč tomu tak je, jsem se pokusil zodpovědět právě ve třetí kapitole.

Pokud analyzujeme jakýkoli problém, je vždy užitečné získat jakýsi náhled a pokusit se srovnat jeho charakter s podobnými jevy v jiných systémech. Proto i má kvalifikační práce obsahuje komparativní část, ve které jsem podal krátký přehled o neoprávněném užití v právu americkém a francouzském. Věřím, že náhled do cizích právních řádů může být pro téma mé diplomové práce přínosným.

1. AUTORSKÉ DÍLO A JEHO NEOPRÁVNĚNÉ UŽITÍ

Autorskoprávní ochrana se jako celek pohybuje kolem pojmu „dílo“ a „ochrana díla“. Především se v ustanoveních autorského zákona setkáváme s vymezením toho, co je za dílo považováno a jaké definiční znaky musí objekt splňovat, aby mohl být jako dílo chráněn. Z pohledu tématu mé diplomové práce je stanovení těchto charakteristických znaků zcela určující, protože pokud jim objekt nevyhoví, nevznikne *ex lege* jeho ochrana a otázka neoprávněného užití podle autorského zákona položena být nemůže.

S problematikou užití díla pak nepochybně souvisejí i další dva body, které jsem se rozhodl do této kapitoly obsáhnout. A to i přes to, že na první pohled souvisejí spíše s vnějším charakterem díla jako takového. Je to jednak zpracování díla, které může být ve svých důsledcích – pokud nedojde k dodržení některých níže uvedených zákonných podmínek – neoprávněným užitím. Tou druhou oblastí, ve které může k neoprávněnému užití díla dojít, jsou pak díla souborná (a to ve fázi jejich vytvoření, stejně tak jako v případě jejich pozdějšího užití).

Neoprávněné užití souvisí s užitím díla v rámci zákonné licence a v případě tzv. volného užití díla, kdy je nutno pečlivě sledovat podmínky, za kterých zákon zásah do autorových práv legalizuje. Projevuje se zde jak zásada ochrany autorského práv, tak ale i zásada zpřístupnění kulturní hodnoty děl co nejširšímu počtu potenciálních adresátů.

První kapitolu své kvalifikační práce pak uzavírám rozбором problematiky související s licenční smlouvou, především však tím aspektem, který je spojen s rozsahem a účelem, kvůli němuž je licenční smlouva uzavírána. Oblast právních vztahů vznikajících v souvislosti s uzavřením tohoto soukromoprávního aktu zmiňuji proto, že nesprávné využívání licence může často konstituovat neoprávněné užití díla, tedy užití, které není možno zařadit do rozsahu licence.

1.1 Pojmové znaky díla

Před tím, než se budu vůbec zabývat neoprávněným užitím díla, je třeba vybavit se potřebným pojmovým aparátem a definovat, co to vlastně dílo ve smyslu autorského zákona je. Definici autorského díla vtělil zákonodárce do §2, kde je dílo definováno pomocí vnějších pojmových znaků. Musí jít o dílo **umělecké či vědecké**, musí být výsledkem **tvůrčí činnosti autora** a musí být vyjádřeno v jakékoli **objektivně vnímatelné podobě**. Kritérium kvality a nebo kvantity díla není pro vznik autorskoprávní ochrany relevantní.¹

Speciálním případem stojícím mimo zmíněnou generální definici jsou pak díla zmiňovaná samotným zákonem (např. počítačové programy), jež nemusí být ani vědecká či umělecká. Pokud jde o podmínku vnímatelnosti, ta je naplněna i tehdy, kdy není dílo de facto nikým vnímáno, nebo jej nemohou vnímat všichni členové společnosti. Neoprávněným užitím díla proto nebude například využití myšlenky, kterou nebylo v žádném okamžiku možno jakkoli objektivně vnímat. Naproti tomu není třeba myšlenku jakkoli zhmotňovat, ke vzniku ochrany ex lege bude tedy stačit například verbální prezentování díla autorem.

Dílem je tedy vše, co splňuje ony definiční znaky a není z tohoto rozsahu ze zákona vyloučeno (§3, viz dále). Zákon obsahuje demonstrativní výčet toho, co je jím za dílo považováno. Jsou to tedy zejména následující díla:

- slovesná
- divadelní
- výtvarná
- kartografická
- hudební

¹ Chaloupková H., Svobodová, H., Holý, P. Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) a předpisy související. Komentář. 2. vydání. Praha : C.H.Beck, 2004, str. 56

- **audiovizuální**
- **architektonická**
- **užitého umění**

Jak již bylo řečeno, nejedná se o taxativní výčet. Především se zřetelem k technickému pokroku není možno vyjmenovat všechny druhy děl a ochrana tak může vzniknout i k dílům jiným². Ke vzniku díla je tedy důležité naplnění zákonných pojmových znaků, nikoli pojmenování, nebo vnější podoba.

1.2 Obecná či konkrétní idea

Je ovšem třeba upozornit na to, že autorským právem není nikdy chráněna obecná idea - například určitý zpracovatelský postup. Pokud si představíme tento zpracovatelský postup materializovaný v novinovém článku, autorským právem bude chráněno nově vzniklé dílo (článek), nikoli však jeho obsah. Vlastní postup pak bude třeba chránit pomocí patentu, ten ovšem předmětem autorského práva není. Zatímco publikace cizího článku bez svolení autora (licenční smlouvy) pak bude neoprávněným užitím, napodobení popsaného postupu v rozporu s právem nebude (samozřejmě pouze za předpokladu neexistence patentové ochrany). Obdobně bude třeba posuzovat například podobná témata knih, kdy se bude muset podrobně zkoumat, do jaké míry se autor nechal pouze obecně inspirovat a kde je již možné hovořit o plagiátorství, čili zásahu do autorových práv.

² K takovým jiným dílům se dnes často řadí například webová stránka, nebo vědecký výklad

1.3 Užití díla, neoprávněné užití

Možnost užití díla vyjadřuje ekonomický charakter autorského práva. Toto oprávnění spadá do výlučných práv majetkových a jako takové tvoří významný doplněk autorových osobnostních práv. Pokud se těchto týče, ty vykazují oproti majetkovým právům některé odlišnosti - jednak je to fakt, že jejich trvání se omezuje na život autora a za druhé je to skutečnost, že je autor nemůže - narozdíl od práv majetkových - převést či se jich vzdát. Jejich omezení na období autorova života je však rozšířeno *postmortální ochranou díla* a to znamená, že ani po smrti autora nesmí do těchto práv nikdo zasahovat. Ochrany se může domáhat osoba blízká, právnická osoba sdružující autory či kolektivní správce. Jelikož však zásah do osobnostních práv není neoprávněným užitím, nebudu se moci tomuto - jistě zajímavému tématu - hlouběji věnovat.

Stranou ponechám i jiná práva majetková, která s oprávněným a neoprávněným užitím díla souvisí jen okrajově a jejichž těžiště spočívá pouze v poskytnutí finanční odměny v souvislosti s užitím děl.

1.4 Zpracování díla

Zvláštní situací je pak **zpracování díla**, které ovšem může být - pokud je provedeno bez autorova souhlasu - neoprávněným užitím. Zvláště se toho problému týká otázka překladu. I ten musí být proveden se souhlasem autora, autorovi původního díla pak ale vzniká právo jak na dílo samotné, tak na jeho překlad. Autor překladu má pak právo samozřejmě pouze na svůj překlad.

Při zpracování musí ovšem jít o individuální tvůrčí činnost,

která vede k jedinečnému výsledku.³ Zpracováním díla by tak nebyl jeho pouhý mechanický překlad a autorovi překládacího programu by nevznikla žádná práva k nově vzniklému dílu. Proto by se zřejmě ke zpracování díla nezařadilo například restaurování uměleckého díla - výsledkem tohoto aktu by pak bylo pouze dílo původní, jelikož ke stejnému výsledku (uvedení díla do původního stavu) by zřejmě došel jakýkoli restaurátor. Oproti tomu složitá problematika související s původním a odvozeným dílem vzniká při kombinaci více druhů děl, například při zfilmování scénáře, kdy je k užití díla třeba získat souhlas jak autora filmu, tak autora scénáře či eventuelní literární předlohy.

Zajímavou otázkou je také tvorba různých remixů na diskotékách a při vystoupení „DJů“. I zde se zřejmě jedná o zpracování díla a i když společenský úzus toto neoprávněné užití děl toleruje, de facto k zásahu do autorových práv dochází.⁴

Stejně tak bude zřejmě záležet až na určení soudu, zdali například při tvorbě nového programu - při němž je použita řada algoritmů z jiných programů - je zpracováním díla, nebo vytvořením díla nového. S počítačovými programy souvisí i další zvláštnost - jelikož jsou tato díla podrobena v §65 a násl. autorského zákona zvláštnímu režimu, jež je vůči ostatním dílům *lex specialis*, je možno tato díla *překládat, zpracovávat, upravovat či jinak měnit, je-li to potřebné k jejich užití a je to v souladu s jejich určením, a to včetně opravování chyb, není-li dohodnuto jinak*. Toto řešení je tedy ve vztahu ke zpracování ostatních děl v obráceném gardu a pokud autor programu v licenci uživateli tyto možnosti výslovně nevyloučí, může uživatel program měnit bez obav o neoprávněné užití díla. Technicky se souhlas s licenci většinou řeší dialogovým oknem v průběhu instalace programu.

3 Knappová M., Švestka J. a kol., Občanské právo hmotné. 3. vydání. Praha: ASPI publishing, str. 200

4 Kříž J., Holcová I., Kordač J., Křesťanová V., Autorský zákon a předpisy související - Komentář. 2. vydání. Praha: Linde 2005, str. 55

1.5 Souborná díla

Mezi díla autorská řadíme i díla souborná. Jejich úprava v autorském zákoně odráží obsah směrnice 96/9/ES Evropského parlamentu a Rady ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází a poněkud nepřehledně tak zavádí dva druhy souborných děl. Jednak jsou to tradičně chráněná souborná díla a pak je to nově chráněné právo pořizovatele databáze.

Předmětem práva autorského je ovšem pouze taková databáze, čili takové souborné dílo, které je výsledkem duševní činnosti autora, autorovým duševním výtvozem. Musí být tedy naplněn znak buď tvůrčího způsobu výběru, nebo uspořádání obsahu. Autorem souborného díla (databáze) je pak osoba, která ono souborné dílo uspořádala nebo vybrala. Za situace, že vlastní databáze obsahuje jednotlivá díla, nejsou autorská práva k těmto dílům nijak dotčena. Pokud by však došlo k neoprávněnému užití souborného díla (mezi něž zákon demonstrativně řadí například časopisy či encyklopedie), mohlo by dojít v tomtéž okamžiku také k neoprávněnému užití jednotlivých děl⁵.

Jelikož jediné, co je autorským právem chráněno je struktura, neboli stavba databáze - porušením autorského práva bude užití databáze bez souhlasu autora. Je ovšem možné představit si situaci, kdy použitím např. počítačového programu dojde ke zkopírování obsahu databáze po jednotlivých prvcích (samozřejmě pouze v případě, že tyto prvky nejsou samostatně chráněná díla, ale jedná se o data, jež předmětem autorskoprávní ochrany nejsou) a jejímu opětovnému utřídění. Tak může být v souladu se zákonem vytvořena zcela nová databáze identického obsahu s originálem, a to za pro nového utříditele mnohem menší náklady a beze strachu o eventuelní neoprávněné užití původní databáze. Tato neudržitelná situace vedla zákonodárce k implementování nového typu ochrany investice pořizovatele databáze.

5 <http://www.inforum.cz/inforum2000/prednasky/pravniupravao.htm> ve stavu k 20.4.2006

Zatímco obecnou ochranou souborného díla může autor databáze zabránit pouze neoprávněnému užití struktury či stavby databáze, právo pořizovatele databáze chrání i obsah databáze. Podmínkou vzniku této ochrany je ovšem požadavek na to, aby taková databáze představovala kvalitativně nebo kvantitativně podstatný vklad k pořízení, ověření či převedení jejího obsahu.

S neoprávněným užitím databáze souvisí i nová ustanovení zákona, která označují za zásah do práv poskytovatele i jednání toho, kdo vyvíjí, vyrábí nebo nabízí k prodeji pomůcky zamýšlené k odstranění technických prostředků sloužících k ochraně práv. Zvláště aktuální bude tato otázka při řešení problémů spojených s překonáváním různých softwarových zabezpečení u přístupu k online databázím (internetové zpřístupnění je dnes zřejmě nejčastějším způsobem užití různých databází)⁶. Je dle mého názoru otázkou, jestli se případný šířitel různých přístupových hesel dopouští neoprávněného užití díla, nebo je jeho delikt možno chápat jako přestupek proti autorskému právu *sui generis*.

1.6 Právo dílo užít a nechat užít

Právo dílo užít má pouze autor a osoba, které autor udělil k tomuto oprávnění (viz dále). Zákon obsahuje pouze demonstrativní výčet způsobů užití díla, můžeme se tedy setkat i s užitím díla jiným způsobem. Za užití díla se tedy považuje především:

- a) *právo na rozmnožování díla (§ 13 aut. zák.),*
- b) *právo na rozšiřování originálu nebo rozmnoženiny díla (§ 14 aut. zák.),*
- c) *právo na pronájem originálu nebo rozmnoženiny díla (§ 15 aut. zák.),*

⁶ <http://www.cstug.cz/slt/01/rambouskova.html> ve stavu k 20.4.2006

d) právo na půjčování originálu nebo rozmnoženiny díla (§ 16 aut. zák.),

e) právo na vystavování originálu nebo rozmnoženiny díla (§ 17 aut. zák.),

f) právo na sdělování díla veřejnosti (§ 18 aut. zák.), zejména

1. právo na provozování díla živě nebo ze záznamu a právo na přenos provozování díla (§ 19 a 20 aut. zák.),

2. právo na vysílání díla rozhlasem či televizí (§ 21 aut. zák.),

3. právo na přenos rozhlasového či televizního vysílání díla (§ 22 aut. zák.),

4. právo na provozování rozhlasového či televizního vysílání díla (§ 23 aut. zák.).

Toto jsou tedy případy, kdy je při užití díla vždy vyžadován autorův souhlas. Vyjma těchto případů však existují i situace, kdy autorův souhlas vyžadován není a užití díla bude i bez smluvního konsensu oprávněným.

1.7 Bezúplatné licence

Jsou to tedy jednak bezúplatné licence (§31 až §39 autorského zákona), které se za určitých podmínek vztahují na citace, na půjčování, pronájem, rozmnožování a rozšiřování rozmnoženin díla knihovnou, archivem či jiným nevýdělečným školským, vzdělávacím a kulturním zařízením, na omezení práva autorského k dílu soubornému, na užití díla umístěného na veřejném prostranství, na užití díla výtvarného nebo díla fotografického jeho vystavením, na užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů a v rámci školních představení, a na užití díla školního.

V souvislosti s citacemi se v odborné právní literatuře

často rozlišuje rozdělení na citace **malé** a **velké**. Jurisprudence tak reaguje na §31 Autorského zákona, který ve svých ustanoveních rozděluje citace na ty, u nichž se cituje celé dílo a na ty, kde se tak činí pouze z části. Jako základní povinnost pak autorský zákon stanoví podmínku uvedení jména autora, názvu díla a pramene. Citace bez splnění podmínek uvedených pod písmenem d) by pak zřejmě byly neoprávněným užitím díla.

Při použití malé citace je možné citovat jak z děl uměleckých, tak vědeckých. Vytvořené dílo, jež je obecně legitimační podmínkou citace, pak může být rovněž jak umělecké, tak vědecké. Výkladové problémy bude samozřejmě způsobovat *odůvodněná míra* do níž je možno beze strachu o případné neoprávněné užití citovat. Bude samozřejmě záležet na charakteru jak citovaného díla, tak díla nově vznikajícího.⁷ Mezi kritérii bude zřejmě třeba brát v potaz účel vzniku díla (zisk či nikoli), rozsah původního, ale také vzniklého díla atd. Je třeba poznamenat, že na rozdíl od velké citaci, je u malé citace zákonem umožněno citované dílo nepatrně upravit (například ze stylistických důvodů).

Oproti tomu je velká citaci možná pouze u citace do vědeckého díla. Co je dílo vědecké a co nikoli bude zřejmě záležet na konkrétních okolnostech, jako vodítko však může být to, do jaké míry dílo pracuje s adresátovými emocemi a jak důležitý je prvek edukace. Aby nedošlo k neoprávněnému užití je u citovaného díla nutno uvést autora, dílo a pramen a citace nesmí dílo jakkoli měnit.

I v případě velkých citací se setkáváme s výkladovým problémem způsobeným užitím slovního spojení *drobné dílo*, které pochopitelně postrádá definici. Díla rozsahu románu či eposu pod tuto kategorii pravděpodobně zařazována nebudou, složitější to však již může být u obrazu, nebo delší básně. Není možné říci cokoli jiného, než to, že opět bude záležet především na konkrétním případě.

Dalším případem bezúplatného užití je zařazení díla do

7 Šalomoun M. Ochrana názvů, postav a příběhů uměleckých děl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 70

katalogu výstavy mezi vystavovaná díla. Tato bezúplatná licence je zařazována do autorskoprávních kodexů tradičně, stejně tak jako užití díla umístěného na veřejném prostranství, jež nese charakter *incidental inclusion* vyskytující se v common law.

Nově je do zákona v souvislosti s adaptací směrnice č. 2001/29/ES zařazeno úřední užití díla, jestliže je to umožněno zákonem. Často bude docházet k takovému užití v případě různých soudních řízení, která - užívaje díla jako důkazního prostředku - budou vlastně zpřístupňovat dílo veřejnosti.

V míře odůvodněné účelem je pak možno díla oprávněně užít na základě bezúplatné licence ke zpravodajským účelům a k převzetí děl s aktuálním politickým, kulturním či jiným významem.

1.8 Volné užití díla

Druhým způsobem užití díla nekonstitující neoprávněnost, a to i bez souhlasu autora, je tzv. volné užití díla. To je výslovně umožněno v §30 odst. 1) autorského zákona (ačkoli v dřívějším autorském zákoně nebyla tato možnost *expresis verbis* stanovena, vyvozovala ji přesto judikatura). V rámci volného užití díla je tedy v zásadě možné zhotovit rozmnoženinu nebo napodobeninu díla pro osobní potřebu zhotovitele. Neoprávněným užitím by však vylo zhotovení rozmnoženiny počítačového programu nebo architektonického díla. Zhotovení rozmnoženiny díla je však vázáno na podmínku, že jde o dílo již zveřejněné a že tuto napodobeninu zhotoví ten, jehož osobní potřebě bude sloužit. Ustanovení se vztahuje přiměřeně i na ochranu práv s autorským právem souvisejících. Vlastní osobní potřeba je pojem užší než vlastní potřeba - vyžaduje se to, aby šlo o ne-hospodářskou potřebu.⁸ Výjimkou z požadavku na to, aby rozmnoženinu zhotovil sám uživatel je ustanovení §30 odst. 3. autorského zákona, je

8 Knap, K. a kolektiv: Autorský zákon a předpisy související, Komentář, 5. vydání. Praha, Linde a.s. 1996.

možnost nechat si rozmnožit tiskové dílo fotografickou technikou na papír za předpokladu, že nejde o notovou partituru a uživatel zaplatí odměnu kolektivnímu správci.

1.9 Užití volného díla

Existuje však další situace, kdy může dojít k užití díla bez souhlasu autora. Je to případ tzv. užití volného díla. Volným dílem se dílo může stát pouze za jedné podmínky - musí uplynout doba trvání jeho autorských majetkových práv.

Užití volného díla je ovšem limitováno splněním několika podmínek, respektive dodržení tzv. postmortální ochrany díla. Nikdo jiný, než autor sám, si nesmí osobovat autorství díla. Dílo ovšem také nesmí být užito způsobem snižujícím jeho hodnotu a konečně autor díla musí být uveden.

Pokud jde o trvání majetkových práv, zde je možno uvést následující:

Obecně po dobu života autora a 70 let po jeho smrti.

- U díla spoluautorů se doba trvání počítá od smrti posledního žijícího autora.

U díla **anonymního** a **pseudonymního** trvají práva 70 let od oprávněného zveřejnění.

- Majetková práva ke kolektivnímu dílu trvají 70 let od zveřejnění.
- Doba trvání majetkových práv k audiovizuálnímu dílu se počítají od smrti poslední žijící osoby z následujících: **režisér, scénárista, autor dialogů, skladatel** původní hudby.
- U díla zveřejňovaného ve svazcích či dílech se okamžik zveřejnění uvažuje pro každý díl nezávisle.
- Doba se počítá od prvního dne roku následujícího po roce,

ve kterém došlo k rozhodné události⁹

Zákon ovšem ve svých speciálních ustanovení chrání také zveřejnitel dosud nezveřejněného díla. Tímto způsobem dochází k motivaci badatelské činnosti a zkoumání v oblasti umění. Právo zveřejnitel díla náleží mezi práva související s právem autorským - zveřejnitel nevstupuje do autorových osobnostních práv a jeho majetková práva mu náležejí pouze v rozsahu, ve kterém je měl původní autor. Zvláštností co se charakteru těchto práv týče je ovšem jejich nepřevoditelnost.

1.10 Licenční smlouva a neoprávněné užití díla

Právo udělit licenci k užití díla je výrazem realizace majetkového charakteru autorských práv ve společnosti. Možnost oprávnit jiného k užití autorského díla přísluší pouze autorovi a nebo tomu, komu k tomuto aktu opravňuje autorem udělená licence. Souvislost s neoprávněným užitím autorského díla je pak zřejmá - za určité situace může dojít a bohužel i pravidelně dochází k tomu, že na základě mimoprávních skutečností je dílo užito nad rozsah oprávnění, mimo účel uvedený v licenční smlouvě nebo prostě jakkoli jinak než bylo původní licencí anticipováno. V takovém případě je poukaz na to, že se strana odvolá například na nesprávně interpretovanou licenční smlouvu pochopitelně irelevantní a dojde k neoprávněnému užití díla. Z tohoto pohledu spadá problematika licencí dle mého názoru do rozsahu mé práce.

⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Voln%C3%A9_d%C3%ADlo ve stavu k 5.5.2006

1.10.1 Náležitosti subjektů

Licenční smlouva se uzavírá mezi poskytovatelem a nabyvatelem licence. Základní náležitostí subjektů je u smluvních vztahů vždy jejich způsobilost k právním úkonům – ani v případě licenční smlouvy tomu nebude jinak. To, jestli jsou subjekty k právnímu úkonu způsobilé dovodíme z obecných ustanovení občanského zákoníku. V tomto smyslu je třeba jen zdůraznit, že v oblasti autorskoprávních licencí zřejmě nedojde k tomu, že by rozumové schopnosti účastníků právních vztahů mladších osmnácti let dostačovaly k právoplatnému uzavření licenční smlouvy. Takové osoby budou muset být při sjednávání licenčních smluv zastoupeny. Pokud se zastoupení týče, Knap podotýká, že se na případy zastoupení ze zákona nebude vztahovat ustanovení zákona o rodině, které předpokládá zastoupení jednoho manžela druhým v běžných záležitostech. Mezi běžné záležitosti totiž sjednávání těchto smluv zřejmě nepatří.¹⁰

1.10.2 Účel licenční smlouvy

Autor v licenční smlouvě tedy umožňuje nabyvateli užití díla a specifikuje rozsah a způsob tohoto užití. Jako výraz soukromoprávní zásady nemožnosti vzdání se práv, která mají teprve v budoucnu vzniknout, zakazuje výslovně autorský zákoník poskytovateli licence umožnit nabyvateli užití díla i způsoby, jež nejsou v době uzavření známy. Takové ustanovení smlouvy by bylo neplatné a případné užití díla takovým způsobem neoprávněné. Oproti tomu je možné ve smlouvě umožnit užití v budoucnu vzniklých děl.¹¹

¹⁰ Knap, K.: Smluvní vztahy v autorském právu. Praha: Orbis 1967, str. 168.

¹¹ Kříž, J. Holcová, I. Kordač, J., Křesťanová, V.: Autorský zákon a předpisy související. Komentář. Praha: Linde 2002, str. 143.

1.10.3 Forma smlouvy

S platností smluv a tedy také eventuálním neoprávněným užitím souvisí také požadavek na formu smlouvy. Zvolená forma je podobně jako v majoritní části soukromého práva ponechána na rozhodnutí stran. Pouze v případě výhradních smluv se setkáváme s požadavkem na písemnou formu, který slouží především k ochraně dobré víry třetích osob. Výhradní smlouva uzavřená v jiné než písemné formě by pak byla absolutně neplatná a užití díla na jejím základě by bylo užitím neoprávněným.

1.10.4 Výklad smlouvy

Zásadním pro problematiku neoprávněného užití díla je výklad licenční smlouvy. Platí zde zásada účelového vymezení převodu - jelikož licenční smlouvy jsou v zásadě velmi kauzální, není možno vyložit účel extensivně. Tak kupříkladu licence k divadelnímu provozování díla neznamena možnost vysílat - v rámci téže licence - dílo televizně, protože by se jednalo o neoprávněné užití. Oproti tomu se můžeme setkat s názory, že užití díla, které je jakýmsi pomocným užitím díla a jehož charakter není v licenci zcela přesně zmíněn, neoprávněným užitím není. To ale pouze pokud je takové pomocné užití díla ve funkčním svazku (vyžaduje se, aby bylo hlavní užití díla bez možnosti jeho pomocného užití mimořádně znesnadněno) s „hlavním“ užitím díla.¹² Licenční smlouva může ovšem takové - pomocné - užití díla vyloučit.

12 Knap, K.: Smluvní vztahy v autorském právu. Praha: Orbis 1967, str. 200.

1.10.5 Smluvní konstrukce licenční smlouvy

Pokud se smluvní konstrukce licenční smlouvy týče, budou nás pravděpodobně v první řadě zajímat podstatné náležitosti, jež tvoří páteř každé soukromoprávní smlouvy. Literatura je v jejich výčtu nejednotná. Některé komentáře za podstatnou náležitost nepovažují ujednání o rozsahu a způsobu užití díla¹³, jiné jejich počet redukuje na dvě¹⁴ a to i přesto, že autorský zákon vyjmenovává podstatné náležitosti tři:

- způsob užití (zákon dále rozlišuje licenci neomezenou a omezenou podle možnosti zvolit způsob užití díla)
- rozsah užití (je určen místně, časově a množstvím - opět může být omezen či neomezen)
- sjednaná odměna

Tyto podstatné náležitosti ve smlouvě nemusí být uvedeny (což je odlišnost oproti poslední novelizaci), postačuje možnost vyvodit je z účelu smlouvy. Je samozřejmé, že s neoprávněným užitím souvisí především ty případy, kdy nabyvatel licence ať již vědomě či nevědomě překročí rozsah oprávnění - ztělesněný povětšinou v těchto podstatných náležitostech - daný mu licenční smlouvou.

Pokud ale smlouva z nějakého důvodu podstatné náležitosti - což rozhodně nelze doporučit - neobsahuje, je třeba vyjít ze zákonných legálních domněnek (jak již bylo řečeno, neznamená to neplatnost). Jednak je možno vyvodit rozsah a způsob užití z účelu smlouvy (použijí se obecná vykládací pravidla sloužící k interpretaci soukromoprávních aktů¹⁵), k čemuž opravňuje ve svém

13 Chaloupková, H. Svobodová, H., Holý, P.: Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů. Komentář. Praha: C.H. Beck 2002, str. 118.

14 Telec, I.: Nový český autorský zákon, In: Ochrana duševního vlastnictva. Zborník. Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty University Komenského, Bratislava 2001, str. 49.

15 §35 odst 2. a násl. občanského zákoníku

§ 50 odst. 2 autorský zákoník. Pokud ale ani takto na ony náležitosti stanovit není možno, použije se další vyvratitelná domněnka §50 odst. 3.

1.10.6 Výhradní či nevýhradní smlouva

K problematice výhradních smluv bych uvedl krom toho, co bylo v souvislosti s formou řečeno výše, že je na autorovi, aby udělení tohoto typu licence co nejpečlivěji zvážil. Výhradní licence může být udělena ve dvou typech - jednak v té formě, ve které autor sám ztrácí oprávnění dílo užit, za druhé pak takovým způsobem, který pouze neumožňuje autorovi uzavřít další licence s jinými nabyvateli, neomezuje však autora samotného v užití díla. V obou případech však autor ztrácí procesní legitimaci k uplatňování některých svých práv. Obecně se dá říci, že autorovi zůstává aktivní legitimace k prosazení práv majících osobnostní základ, ztrácí však možnost podat žalobu obsahující majetkové nároky.

1.10.7 Dispozice s licencí

S licencí lze obchodovat - nabyvatel může licenci postoupit třetí osobě, to ovšem pouze s písemným souhlasem poskytovatele. S neoprávněným užitím díla tento fakt souvisí tak, že pokud by tento souhlas absentoval a dílo bylo užito, jednalo by se právě o neoprávněné užití. Objevuje se zde ovšem informační povinnost postupitele ve vztahu k poskytovateli licence a to i v případě, že je v licenční smlouvě samotné dán generální souhlas s možností postoupení licence.

Další možností, jak s licencí obchodovat, je její postoupení. V tomto případě ovšem zůstává nabyvatel ve svém

postavení a pouze zřizuje podlicenční právo třetí osobě. Je samozřejmě, že na tuto osobu nemůže podlicenční smlouvou převést více práv, než sám má.

2. SOUKROMOPRÁVNÍ OCHRANA AUTORSKÉHO PRÁVA

Soukromoprávní ochrana autorských děl tvoří páteř vynucení autorských práv. Vedle trestněprávní ochrany a eventuální ochrany opírající se o přestupkový zákon je to jediný způsob, jak může autor zakročit v případě neoprávněného zásahu do svých práv. Tento institut se historicky vyvíjel z původně laxního přístupu státní moci, která dokonce v určitém dějinném období rozmnožování děl cizích (resp. cizozemských) autorů bez souhlasu tvůrce podporovala, až k okamžiku, kdy si státní moc začala osobovat pravomoci k potírání těchto deliktů. S rozvojem občanských práv pak v průběhu 19. století přešla povinnost bránit svá práva z větší části na autory samotné.

Nadále je však možno rozlišovat dvě linie autorskoprávní ochrany - jednak je to ta soukromoprávní, která je v plné dispozici držitele aktivní věcné legitimace a pak je to ta trestněprávní, o které je v rámci mé práce pojednáno v následující kapitole.

V následujících několika odstavcích se budu snažit podat přehled o tom, jaké podmínky je třeba naplnit k tomu, aby se autor mohl úspěšně domáhat svých nároků. Co se těchto týče, nabízí autorský taxativní katalog o němž je v krátkosti v závěru kapitoly také pojednáno.

Je třeba říci, že ve vyspělé demokratické společnosti by zřejmě mělo těžiště ochrany před neoprávněným užitím díla ležet na autorovi samotném. Ingerence státní moci je často kontraproduktivní v tom smyslu, že je necílená. Charakter trestněprávních zásahů by se dal často označit za namátkový, což neprospívá ochraně autorů, ani povědomí o fungování práva ve společnosti. Situace by se tedy dle mého názoru mohla citelně zlepšit a to za podmínky, že by se autoři v soukromoprávní rovině více zasahovali o ochranu svých práv.

2.1 Historický průřez

Je zřejmé, že se charakter a rozsah soukromoprávní ochrany autorských děl těsně souvisí se stavem a rozvojem společnosti. Vědecký pokrok, globalizace a nové trendy přispívají k novému civilizačnímu nahlížení na kulturu, což se samozřejmě odráží i v potřebě kulturní hodnoty chránit.

S rozvojem ochrany autorských práv a s ním i úzce související kategorií neoprávněného užití můžeme poprvé hovořit až s masovou produkcí knih po vynálezu knihtisku v roce 1450. Jak je dobře známo, knihy v této době ztělesňovaly předměty značné ekonomické hodnoty. S technologickým pokrokem však v období úsvitu ochrany autorských práv nenásledovala dostačující legislativní opatření, a tak bylo možné vydávat tzv. *patisky*, což byly vlastně přetištěné knihy vydané bez souhlasu původních nakladatelů.¹⁶

Jistou míru ochrany poskytovaly podnikatelům do poloviny 19. století pouze panovnická privilegia, která na určitý čas opravňovala nakladatele k vydání určitého díla. Bez výjimky ovšem tato ochrana původních děl platila pouze pro díla vydaná příslušníky vlastních států, vydávání cizích děl bez souhlasu autorů bylo dokonce v tomto období ze strany panovnické moci široce podporováno.

Změna nastala až v druhé polovině 19. století, kdy došlo k vlně přehodnocení funkce a významu autorských práv a přijetí řady nových, progresivních zákonů. V podmínkách české právní historie je zajímavé zmínit osud zákona z roku 1895 o právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým. Tento zákon platil na našem území v recipované podobě až do roku 1926.

Tento zákon byl v souvislosti s neoprávněným užitím díla zajímavý v tom, že na tuto skutečnost nebylo nahlíženo jako na

16 Effenberg, K.: O právu autorském I – Z právní historie autorského práva, Právní rádce, 1998, číslo 4. str 34;

čistě soukromoprávní či trestněprávní delikt. Neoprávněné užití díla bylo definováno jako *přečin* a aktivně legitimovaný musel podat žalobu, již se zahajovala obdoba trestního řízení a v němž uplatnil své soukromoprávní nároky.

Autorská práva pak nově pojal zákon z č. 115/1953 Sb., o právu autorském, který přijal myšlenku dualistického členění práv dle francouzského vzoru, jež měla být později reinkarnována v aktuální podobě autorského zákona. Zajímavě se může jevit konstrukce reparační povinnosti, kdy neoprávněné užití autorského díla bylo definováno jako způsobení škody a její výše byla přímo *ex lege* vyčíslena jako dvojnásobek autorské odměny za oprávněné užití díla¹⁷

Existence tohoto progresivního zákona, jež v mnohém navazoval na nově přijatý občanský zákoník,¹⁸ však neměla dlouhého trvání a již roku 1965 byl přijat nový zákon č. 35/1965 Sb., o literárních, vědeckých a uměleckých dílech, který se opět vrátil k monistické koncepci autorských práv.

2.2 Subjekty nároků z neoprávněného užití díla

Pro každý právní nárok je konstruován ze svých subjektů, tedy těch, kteří se ho mohou domáhat a ze svého objektu, tedy toho, čeho se ony osoby mohou domáhat. Na subjekty tohoto nároku se již díky tradičnímu dědictví díváme procesním úhlem pohledu a rozlišujeme je podle toho, kdo má možnost podat žalobu (kdo je *aktivně legitimován*) a proti komu má žaloba směřovat (tedy kdo je *pasivně legitimován*).

17 §40 odst. 3 zákona č. 121/2000 Sb.

18 Telec, I.: Autorský zákon a předpisy související – Texty s předmluvou. 1. vydání. Praha, C.H.Beck 1995, str. 12

2.3 Aktivně legitimované osoby

Aktivně legitimované osoby bych pro účely této práce rozdělil na **základní** a **odvozené**.

K těm základním patří pochopitelně pouze autor. Autorský zákon, jež ve svých ustanoveních vychází z principu *pravdivosti autorství*, za autora považuje toho, kdo dílo tvůrčí duševní činností vytvořil. Musí se tedy jednat vždy o fyzickou osobu, právnická osoba se autorem stát nemůže (ačkoli to nijak nesnižuje její možnost disponovat s majetkovými právy).

Mezi odvozené osoby patří jednak ty, kterým náleží ochrana osobnostních práv a pak také ty, jimž je svěřena ochrana majetkových práv. Jelikož osobnostní práva nemohou být za života autora převedena, týká se otázka jejich ochrany až období po autorově smrti, kdy aktivní legitimace k ochraně těchto práv přechází ve smyslu §11 odst. 5 autorského zákona na osoby blízké (§116 občanského zákoníku). Neoprávněnému užití díla zásahem do osobnostních práv autora se však mohou bránit i kolektivní správci¹⁹.

Co se majetkové ochrany týče, tam je aktivní legitimace postavena na tom principu, že se hájí práva těch, kteří mohou ona majetková práva legálně využívat. Mohou to tedy být dědici, stejně tak jako uživatelé licence. Pokud se v konkrétním případě jedná o oprávněného z licence výhradní, autor možnost bránit se proti neoprávněnému zásahu do svých práv ztrácí ve větším rozsahu (ztrácí nároky negatorní, restituční a informační, nárok na náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení). Nabyvatel výhradní licence se tak vlastně ocitá v pozici autora a může se dokonce bránit zásahu do svých majetkových práv od samotného autora díla.

¹⁹ v České republice je to např. Ochranný svaz autorský (OSA), Svaz autorů a interpretů (SAI), Divadelní a literární agentura (DILIA) atd.

Kolektivní správci, jako právnické osoby zastupující autory, vedou soudní spory z porušení majetkových práv ve jménu jimi zastupovaných osob vůbec nejčastěji.²⁰ Více než 50 procent autorských žalob je podáno jedním z kolektivních správců – jejich technické a odborné zázemí jim navíc umožňuje být ve velké většině soudních sporů úspěšní.

2.4 Pasivně legitimované osoby

Pasivně legitimované osoby musí splňovat podmínky stanovené pro vznik delikt ní odpovědnosti občanským právem. Odpovědnost za zásah do autorských práv je budována na objektivním principu a nevyžaduje se tudíž zavinění. K jejímu vzniku postačí pouze protiprávnost, vzniklá škoda a kauzální nexus.

2.5 Objekt deliktu

Neoprávněné užití díla jako soukromoprávní delikt musí naplnit určité objektivní znaky, musí se nějakým způsobem materializovat. Ke konstitutivním znakům takového zásahu kumulativně patří – a) nakládání s dílem, které je zákonem vyhrazeno pouze autorovi a b) nedostatek oprávnění k takovému nakládání.

Pokud se týče jednání, které je možno klasifikovat jako neoprávněné nakládání, či užití díla, je možno vyjmenovat demonstrativně celý katalog takových činů. Často se v literatuře v tomto případě odvozují neoprávněné zásahy do práv autora s tím, že se pouze připojí znaménko mínus a skutek se tak ze své

²⁰ Telec I., Právní přehled veřejně účelných spolků – Ochráně organizace autorů, výkonných umělců a dědiců jejich práv, Právo a podnikání, 1997, číslo 11, str. 15

positivní normy neguje v přečin. To dle mého názoru není zcela přesné, protože jak vyplývá z jiných kapitol práce, k zásahu do autorského práva může dojít i jinak. Přesto tvoří ze systematického hlediska takový výčet nejvhodnější oporu.

K zásahu do osobnostních práv autora může dojít tedy kupříkladu:

- a) zveřejněním díla bez souhlasu autora
- b) neuvedení autora díla
- c) zveřejnění jména autora anonymního nebo pseudonymního díla
- d) provedení změn v díle
- e) užití díla jinou osobou snižující hodnotu díla
- f) neumožnění autorského dohledu

Jak plyne z povahy osobnostních práv, tato jsou nedotknutelná a autor se jich nemůže platně vzdát. Nabyvatel licence - a to i licence výhradní - nemůže dílo jakkoli měnit nebo do něj zasahovat.²¹

Neoprávněným zásahem do majetkových práv pak může být:

- a) užití díla bez souhlasu autora
- b) nezaplacení odměny při opětovném prodeji originálu
- c) nezaplacení odměny v souvislosti s rozmnožením díla pro osobní potřebu

Zákon pak dále ještě obsahuje speciální ustanovení, které obsahují další skutkové podstaty, které s neoprávněným užitím díla přímo souvisí. Je to jednak odstraňování různých technických zabezpečovacích pomůcek sloužících k ochraně díla (§43), odstranění informací sloužících k identifikaci práv k dílu a rozšiřování takto pozměněných děl (§44) či použití názvu

21 13 Co 216/90, in Intelektuální vlastnictví a hospodářská soutěž, 1996, číslo 1, str. 73

díla, jež by mohl způsobit záměnu děl. Tato ustanovení by bylo zřejmě třeba upravit k jejich souladu s komunitárním právem (především Směrnicí o počítačových programech)²².

2.6 Ohrožení autorského práva

Nároků z ochrany autorského práva se může aktivně legitimovaná osoba domáhat i v případě, že takovým nárokům hrozí pouze ohrožení. Je to jednak dáno obecnou zásadou prevence v občanskoprávních vztazích, dále pak také charakterem autorských práv, u nichž v případě porušení často dochází k nemožnosti uvedení v předešlý stav (odvysílaná reportáž atd.).

Zatímco v dřívějším autorském zákoně bylo třeba tento princip extenzivním výkladem interpretovat, v současné novele je již explicitně uveden, čímž došlo k odstranění dosavadní nejednotnosti.

2.7 Soukromoprávní nároky z ochrany autorského práva

Demonstrativní výčet možných nároků z porušení autorského práva nacházíme v § 40 odst 1. autorského zákona. Aktivně legitimovaná osoba se jich samozřejmě může domoci cestou civilního řízení žalobou k obecnému soudu (§79 občanského soudního řádu). V úvahu připadá také použití méně formálního a za jistých okolností pro strany výhodnějšího rozhodčího řízení.

V následujících několika odstavcích se pokusím v krátkosti shrnout jednotlivé žalobní nároky.

²² Chaloupková H., Svobodová, H., Holý, P. Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) a předpisy související. Komentář. 2. vydání. Praha : C.H.Beck, 2004, str. 56

2.7.1 Určovací nárok

Má své zákonné opodstatnění jednak v §40 odst. 1 písm. a) autorského zákona, pak ale také v čl. 34 Listiny základních práv a svobod, kde jej můžeme vyvodit ze zásady ochrany „osobní cti“ člověka.

Klasický žalobní petit bude v tomto případě žádat určení autorství ve prospěch žalobce. Není totiž možno domáhat se výroku pouze v tom smyslu, že žalovaný není autorem díla (a autor je někdo jiný než žalobce, případně osoba neznámá)²³.

2.7.2 Zápůrčí nárok

Autor má dle §40 odst. 1 písm b) právo domáhat se soudního zákazu aktivit žalovaného, které představují zásah do jeho autorských práv.

Autorský zákon obsahuje pouze demonstrativní výčet neoprávněných jednání, proti kterým může zápůrčí žaloba směřovat. Zápůrčí nárok je v souvislosti s neoprávněným užitím díla vůbec nejčastěji uplatňovaným nárokem. Jako zásadní podmínka úspěšného uplatnění nároku však musí být to, že k závadnému jednání dochází nebo má v budoucnu dojít. Pokud již ani nehrozí opakování neoprávněného zásahu, není možné takovou žalobu úspěšně podat (je zřejmě třeba hojit se například na náhradě škody²⁴). Pro úspěšné uplatnění žaloby je rovněž nutno pečlivě definovat to, čeho se (jakého zákazu a v jakém rozsahu) žalobce domáhá. Příliš široký petit může mít totiž za následek ztrátu sporu.²⁵

23 soudní rozhodnutí 9 Co 579/71

24 R 3 Cmo 135/95, Macek J.: Rozhodnutí ve věcech obchodního jména a nekalé soutěže, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2000, str. 253

25 Hajn, P. : Soukromoprávní prostředky ochrany proti nekalé soutěži, Právo a podnikání, 1993, číslo 4, str.5

2.7.3 Informační nárok

Je v autorském zákoně zcela nově upraven a proto jsou praktické zkušenosti s tímto institutem zatím omezené. Informační nárok je znám z prostředí *common law* a jeho hrubé obrysy (bez nutnosti jej do vnitrostátního zákonodárství implementovat) načrtl čánek 47 TRIPS²⁶.

V české právní úpravě je podstata informačního nároku v tom, že slouží k dosažení informace, jak závažný je zásah do jeho práva, kdo je za toto odpovědný a jak k tomu došlo.

Informační nárok má tedy spíše *subsidiární* charakter a slouží jako prostředek a cesta k uplatnění dalších, „silových“ nároků.

2.7.4 Restituční nárok

Soukromé právo klade důraz, jak již bylo výše řečeno, na restituci narušených právních vztahů. V autorském právu se nicméně s restitučními žalobami setkáváme méně častěji, než v jiných odvětvích soukromého práva, což je bezpochyby zapříčiněno charakterem tohoto odvětví (viz výše).

Autorský zákon²⁷ §40 odst 1. psím d) opravňuje autora žádat, aby byl odstraněn zásah do jeho práva a demonstrativně vypočítává, jakými způsoby může být toto provedeno. „Nejdrastičtější“ bude zřejmě možnost domáhat se zničení zhotovených napodobenin či rozmnoženin. Praktická aplikace těchto ustanovení a jejich „atraktivita“ pro aktivně legitimovanou stranu je však omezena tím, že obvykle se strana obdobného nároku domáhající spolehne při prosazení svých práv na

²⁶ http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm ke dni 19.4.2006

²⁷ Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění p. p.

trestní řízení²⁸ - částečně také proto, že dřívější autorský zákon zničení rozmnoženin upravoval pouze v obecné rovině.

Je možné pak znovu zopakovat to, co bylo řečeno již v případě záporního nároku: z povahy věci vyplývá, že je možné domáhat se restituce pouze v případě, že následky porušení stále trvají.

2.7.5 Náhrada škody

Je přímo klasickým soukromoprávním institutem a bude i proto jedním z nejčastěji uplatňovaných nároků.

Autorský zákon ovšem žádnou speciální úpravu náhrady škody neobsahuje, odkazuje pouze úpravu obsaženou v občanském zákoníku. Pro škůdce to má především ten dopad, že v tomto případě bude muset být v protiprávním jednání obsaženo zavinění a to alespoň ve formě nedbalosti.

V petitu žaloby musí být uvedena přesná částka, již se žalobce domáhá.²⁹ Hradí se jak skutečná škoda, tak čistý zisk.³⁰

2.7.6 Nárok na vydání bezdůvodného obohacení

V případě nároku na vydání bezdůvodného obohacení opět autorský zákon pouze odkazuje na ustanovení občanského zákoníku. Autor se tedy může domáhat vydání majetkového prospěchu, který vznikl jiné osobně v důsledku skutečností v zákoně uvedených.

Bude se zřejmě jednat především o zisk z nepoctivých zdrojů (tedy v našem případě zisk z neoprávněného užití díla). Odpovědnost je v tomto případě objektivní, tedy bez ohledu na

28 Šalomoun M. Ochrana názvů, postav a příběhů uměleckých děl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 70

29 R. Cmo 186/96, in Macek J.: Rozhodnutí ve věcech obchodního jména a nekalé soutěže, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2000, str. 260

30 Fiala J. a kol.: Občanské právo hmotné, 2. vydání, Brno, Doplněk 1998, str. 355

zavinění.³¹

Paušalizovanou částku bezdůvodného obohacení stanovuje autorský zákon pro případ, kdy došlo k neoprávněnému nakládání s dílem, jako dvojnásobnou částku odměny, která by byla za licenci potřebnou jinak k užití díla obvyklá. Objevuje se zde tedy v soukromém právu málo častý sankční prvek.

2.7.7 Satisfakční nárok

Tento nárok má oproti náhradě škody význam v tom, že slouží pouze k nahrazení nemajetkové újmy.³² Tato újma má dva pojmové znaky - jednak je to následek, který se projevuje v duchovní sféře poškozeného a pak je to škodlivost tohoto následku.

Protože skutečný účinek zásahu do emoční sféry člověka je nezjistitelný, dochází k objektivizaci nahlížení na utrpěnou újmu prostřednictvím vytvoření „modelu“ průměrného jedince se středovými parametry.

Soud je při poskytnutí přiměřeného zadostiučinění vázán dvěma podmínkami. Jednak je to prioritní povinnost odčinit vzniklou újmu přiznáním nemajetkového zadostiučinění, a až teprve při insuficienci takového prostředku přiznat zadostiučinění majetkové (je ale možné přiznat oba druhy).³³ Druhou podmínkou přiznání zadostiučinění je pak odůvodnění jeho výše.

Uložení typu přiměřeného zadostiučinění v jeho nemajetkové formě bude zřejmě záležet na tom, jak došlo k neoprávněnému zásahu do autorových práv. V judikatuře se například relativně často objevuje povinnost zveřejnit omluvu v placené inzertní rubrice novin³⁴.

³¹ Více např. 28 Cdo 883/2001

³² K tomu R 3 Cmo 684/95

³³ 30 Cdo 2005/2003

³⁴ R 3 Cmo 135/95, in Macek J.: Rozhodnutí ve věcech obchodního jména a nekalé soutěže, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2000, str. 253

Výše přiměřeného zadostiučinění v majetkové formě se v českém právním prostředí pohybuje v řádech maximálně statisíců a při jejím stanovení se přihlíží k závažnosti újmy, rozsahu a také k existenci zavinění na straně žalovaného. Jak již bylo řečeno, žalobce musí nárokovanou částku vyčíslit a odůvodnit.

Posledním způsobem, v zákoně zvlášť uvedeným, je nárok na uveřejnění rozsudku. Jelikož dle mého názoru tento nárok systematicky zapadá do oddílu nemajetkového zadostiučinění, bude o něm pojednáno v tomto odstavci.

Je třeba říci, že tento nárok nebývá obvykle žalobní stranou sledován a to i proto, že existuje obecná zkušenost, že rozdmýchávání sporu na veřejnosti obvykle oprávněnému nijak neprospěje. Je to dáno především nedůvěřivým postojem české společnosti k soudním rozhodnutím a omezenou možností změnit postoj veřejnosti pouhým vyhlášením rozsudku.

3. TRESTNĚPRÁVNÍ OCHRANA AUTORSKÝCH PRÁV

Jak již bylo výše řečeno, druhou linií autorskoprávní ochrany je ta veřejnoprávní. Ta je dále tvořena do trestněprávní a přestupkovou odnoží.

Rozdíl v tom, jestli bude delikt kvalifikován jako přestupek nebo jako trestný čin spočívá mimo jiné (otázka zavinění) především ve společenské nebezpečnosti pachatelova jednání. Posouzení této nebezpečnosti je samozřejmě na orgánu aplikujícího právo (v tomto konkrétním případě to budou policejní orgány a státní zástupce), proto může docházet k nejednotnosti v tom, jak je páčání těchto činů kvalifikováno.

V následujících několika odstavcích jsem se tedy mimo jiné pokusil načrtnout rozdíl mezi spáchaným trestným činem a přestupkem. Hluběji jsem se pokusil analyzovat skutkovou podstatu §152, jež s neoprávněným užitím díla souvisí nejvíce. Zaměřil jsem se především na klasické komponenty jednotlivých skutkových podstat jako jsou objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka trestného činu.

Zbývá část předmětné kapitoly pojednává o charakteru trestního řízení, jež je vedeno v souvislosti s neoprávněným zásahem do autorských práv. Prostor je také věnován příčinám páčání trestné činnosti tohoto typu, mezi které patří především nízké právní povědomí pachatelů, nižší koupěschopnost obyvatel (ve srovnání s uživateli autorských děl na západě) a konečně leckdy nedostatečné obeznámení orgánů činných v trestním řízení s relevantními předpisy.

3.1 Zákon o přestupcích

Ochranu autorského práva můžeme kromě základního předpisu, jimž je samozřejmě trestní zákon, najít především v zákoně 200/1990 o přestupcích v platném znění. Systematicky je ochrana autorského práva, resp. ochrana před neoprávněným užitím díla, zařazena do §32 odst. 1 písm. a) - Přestupků na úseku kultury:

Přestupku se dopustí ten, kdo neoprávněně užije autorské dílo, umělecký výkon, zvukový či zvukově obrazový záznam, rozhlasové nebo televizní vysílání nebo databázi.

Jak bude ještě dále v této kapitole rozebráno, klíčovou odlišností od trestního zákona je především to, že skutkové podstaty přestupků nejsou budovány na principu úmyslného zavinění a k jejich naplnění postačuje pouze to, že pachatel jednal nebo nejednal, když jednat měl, v nedbalosti.

Jak plyne z druhého odstavce, je za takové jednání (čili za neoprávněné užití) možno udělit pokutu až do výše 15 000 Kč. Tato částka je dle mého názoru pro účely ochrany autorského práva stanovena zcela nedostatečně.

Bude proto na místě víc než v případě jiných přestupků nutno rozlišovat, zdali se při jejich páchání jedná o spáchání trestního činu, či nikoli. K tomu bude především sloužit stanovení společenské nebezpečnosti takového činu. Názor na společenskou nebezpečnost však může být vykládán různými orgány činnými v trestním řízení různě, a proto bude obdobné jednání pachatelů jednou končit před soudem a jindy před přestupkovou komisí obecního úřadu.

Jednodušší řešení obsahuje otázka difference subjektu a objektu v případě spáchání trestného činu a přestupku. Co se týče subjektu, je to v obou případech příčetná osoba starší 15 let. Objekt, jako právem chráněný zájem společnosti, je shodně

definován jako ochrana práva autora k dílu a práv s autorským právem příbuzných.

Odlišnost je možno spatřovat v tom, že zatímco přestupkový zákon hovoří o *neoprávněném užití díla*, tak trestní zákon ve svém §152 hovoří o *neoprávněném zásahu do práv autora*. Zatímco v podmínkách této práce jsou oba pojmy užívány v podstatě zaměnitelně, existuje trestněprávní judikatura, která z odlišnosti obou pojmů vyvozuje to, že pro určení toho, zdali jde o přestupek či trestný čin je rozhodný časový charakter jednání. *Užití* by mělo být pouze jednorázové a mělo by být menší závažnosti, *zásah* by pak měl mít delšího trvání či být opakovaný a jeho následek by měl být závažnější. Samozřejmě tuto zásadu není možno uplatňovat dogmaticky a bude záležet na konkrétním typu porušení. Pro orgány činné v trestním řízení bude zřejmě hlavní kritérium zmiňovaný stupeň nebezpečnosti pro společnost a dosavadní bezúhonnost pachatele.

3.2 Předpoklady páchaní trestné činnosti na úseku ochrany autorských práv

Se změnou společenských poměrů po roce 1989 došlo k řadě jevů, které se podepsaly různou měrou na tom, jak bylo a je dodržováno právo na území České republiky.

V oblasti ochrany autorských práv měl zásadní dopad dramatický rozvoj podnikání a liberalizace regulace s tímto spojené³⁵.

Zatímco „klasické“ trestné činy, jakými vždy byly kupříkladu ty, spočívající v zásahu do fyzické integrity jedince, byly vždy dostatečně perzekuovány ze strany státní moci (tedy i před rokem

35 Např. přeřazení živnostenského oprávnění, jež bylo vyžadováno k obchodování s předměty duševního vlastnictví z živností volných do živností koncesovaných.

1989), zásahy do autorského práva takové ochrany v minulosti nepožívaly. Bylo to dáno především hrubou neúctou minulého režimu k soukromému vlastnictví, ale také nedostatečnou úpravou v trestním zákoníku. Proto se ve společnosti nevytvořil určitý morální konsens, jenž by takové jednání odsoudil a jež je vždy k efektivnosti trestního práva potřebný.

Poměrně mladá trestněprávní úprava ochrany autorských práv má také za následek to, že většina společnosti nezná obsah relevantní právní úpravy. A protože neznalost zákona neomlouvá, je tato skutečnost dalším důvodem, proč u nás dochází k porušování autorských práv v tak zásadní míře.

Další důvod tristního stavu respektu občanů k autorským právům je jejich relativně nízká kupní síla. Zatímco ceny nosičů obsahujících autorská díla (CD, DVD, knihy) jsou plně srovnatelné s těmi na „Západě“, průměrná kupní síla je například ve srovnání s členskými státy EU téměř o polovinu nižší.

Posledním důvodem, který bych v tomto ohledu uvedl, je dramatický rozvoj techniky, jež zcela změnil podstatu kopírování děl. Zatímco dříve vyžadovalo často zhotovení kopie uměleckého díla energii srovnatelnou s tvorbou díla nového, či alespoň užití velmi drahé a nedostupné techniky, dnes - v souvislosti s digitalizací - není problém vytvořit kopii uměleckých děl za několik minut. To pochopitelně k ochraně autorských práv nikterak nepřispívá.

3.3 Obecný pohled na trestněprávní ochranu

Trestní právo hmotné je systém právních norem regulujících vznik, změnu a zánik trestněprávních vztahů jejichž prostřednictvím stát sleduje veřejnoprávní ochranu společenských a individuálních zájmů, vztahů, jinak, tzn. primárně upravených

(chráněných) normami ostatních právních odvětví a to před společensky nejnebezpečnějšími, nejzávažnějšími útoky fyzických osob na ně.

Trestněprávní ochrana je řízena zásadou *ultima ratio*, což znamená, že je to poslední prostředek společenské regulace, jehož aplikace nastupuje v případě, že všechny ostatní mechanismy selhaly.

Tato zmiňovaná doktrína úzce souvisí se zásadou *trestněprávní ekonomie*. Je totiž nezbytné kriminalizovat pouze takové chování, které ohrožuje samotné základy společnosti. S autorským právem tato zásada souvisí mimořádně úzce. Je totiž důležité uvědomit si, že trestněprávní postih by měl vždy nastupovat v případě neoprávněného zásahu jen v případě, že byl dostatečně intenzivní a úmyslný. Ve všech ostatních případech by mělo být těžiště ochrany autorských práv na autorech samotných. Ti mohou na ochranu svých práv vystupovat prostřednictvím žalob, jejichž obecný přehled byl podán v předcházející kapitole. Zásahy menší intenzity by měly být - podle mého názoru - řešeny pouze v přestupkovém řízení.

Trestní zákon je budován na materiálně - formálním principu. To znamená, že se jednak zohledňuje nebezpečnost činu pro společnost (materiální stránka), tak formální stránka, jejíž jednotlivé prvky jsou uvedeny ve skutkové podstatě trestného činu. Stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost musí být u zletilých vyšší než nepatrný, u nezletilých pak vyšší než malý.

3.4 Vývoj trestněprávní ochrany autorských práv

Ustanovení §152 bylo novelizováno po roce 1989 celkem třikrát. V těchto novelizacích se měnila jak samotná skutková podstata, tak otázka trestní sankce.

První novelizací zákonem č. 175/1990 Sb. došlo k rozšíření i na nositele práv příbuzných právu autorskému. Zvýšila se i trestní sankce a to z původních až šesti měsíců odnětí svobody na až jeden rok odnětí svobody.

Další provedenou novelizací (zákonem č. 290/1993 Sb.), jež vstoupila v účinnost od 1.1.1994, byl do zákona včleněn vlastní výčet možných trestných jednání a přibyla kvalifikovaná skutková podstata zvyšující trestnost tohoto činu v případě, že touto činností získal pachatel značný prospěch či že se tohoto jednání dopustil ve značném rozsahu.

Jako reakce na rozvoj podnikatelských aktivit, které se nijak neostýchaly ve velkém autorská práva porušovat, zvýšil zákonodárce v této novele trestní sazbu na v prvním odstavci až dva roky odnětí svobody a v druhém odstavci pak dokonce na šest měsíců až pět let odnětí svobody.

Poslední novelizace §152 souvisela s přijetím nového autorského zákona a změnila celou systematiku čtvrtého oddílu druhé hlavy trestního zákona. Nově se zde setkáváme s pojmem *práva související s právem autorským*, který nahradil dřívější příbuzná autorská práva a uvedl tak kodex v soulad s právní naukou. Novelizované znění tedy dnes zní takto:

(1) *Kdo neoprávněně zasáhne do zákonem chráněných práv k autorskému dílu, uměleckému výkonu, zvukovému či zvukově obrazovému záznamu, rozhlasovému nebo televiznímu vysílání nebo databázi, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci.*

(2) *Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci bude pachatel potrestán,*

a) získá-li činem uvedeným v odstavci 1 značný prospěch,

nebo

b) dopustí-li se takového činu ve značném rozsahu.

3.5 Objekt trestného činu

Tento pojem vyjadřuje skutečnost, že zde existují určité zájmy a hodnoty společnosti, na jejichž ochranu trestní právo vystupuje.

Každá skutková podstata obsahuje svůj individuální objekt. Objekt může být dán i fakultativně a to v případě, že trestní zákon zmiňuje také předmět útoku (např. fyzickou integritu jedince). V případě rozebírané skutkové podstaty vtělené do §152 je individuálním objektem ochrana autorských práv a práv s autorským právem příbuzných.

3.6 Objektivní stránka trestného činu

Objektivní stránka trestného činu představuje projev trestného činu navenek. Můžeme opět rozlišovat na obligatorní znaky (jednání, následek a příčinná souvislost mezi těmito dvěma) a fakultativní (jimiž je místo, čas, způsob jednání a účinek).

Objektivní stránkou je právě materializované jednání, jež obsahuje dva zásadní komponenty a těmi jsou pachatelova vůle a s touto vůlí souladný projev. Samotné jednání může mít dvě podoby a to jednak konání či opomenutí, jež je vlastně negativní formou jednání. V souvislosti s touto konkrétní skutkovou podstatou bude relativně častý případ tzv. jednání omisivního nepravého, kdy pachatel naplní skutkovou podstatu trestného činu například tím, že nesplnil speciální povinnost z jiného právního předpisu³⁶.

³⁶ Příkladně pachatel pořádá hudební produkce a neuzavřel příslušné smlouvy s kolektivním správcem dle §72 odst. 3. autorského zákona

Následkem pak může být jakýkoli zásah do autorových práv, ke kterému neměl pachatel oprávnění. To se týká především majetkových práv. Co se týče osobnostních, tam nebude možné oprávnění udělit vůbec a problematika zjišťování rozsahu pachatelova oprávnění a případného jednání nad tento rozsah odpadá.

Posledním komponentem objektivní stránky je příčinná souvislost mezi jednáním a následkem. V trestním právu se uplatňuje tzv. *teorie podmínky* - jednání je příčinou následku pouze v tom případě, že by následek nenastal vůbec a nebo že by bez něho nenastal takovým způsobem, jakým nastal.

3.7 Subjekt trestného činu

V našem právním řádě se můžeme setkat pouze s trestněprávní odpovědností fyzických osob. De lege ferenda se uvažuje o zavedení trestněprávní odpovědnosti právnických osob, což by především v oblasti ochrany autorských práv zcela jistě představitelné bylo.

Obligatorními znaky jsou - dosažení věku 15 let a přičetnost, která je v zákoně negativně vymezena. Zatímco nepřičetné páchaní trestné činnosti v autorskoprávní oblasti vyžaduje určité množství představitivosti, páchaní této trestné činnosti dětmi nebude nic neobvyklého (zvláště v oblasti softwarového pirátství). Subjektem může být v tomto případě kdokoli, trestní zákon nevyžaduje žádné fakultativní znaky a proto hovoříme o tom, že tato skutková podstata obsahuje obecný subjekt.

3.8 Subjektivní stránka trestného činu

Subjektivní stránka trestného činu charakterizuje vnitřní psychický stav pachatele k trestnému činu. Obligatorním znakem je zavinění, které může mít dvojí podobu - může to být jednak nedbalost a pak také úmysl. Trestní zákon je budován na principu, který vyžaduje úmysl pachatele, není-li stanoveno jinak. Jinak není stanoveno ani v námi blíže rozebíraném §152 a tak bude muset být pachateli prokázán úmysl chtít zasáhnout do autorských práv jiného způsobem, na který nemá autor potřebné oprávnění. Pachatel si tedy musí alespoň v hrubých rysech uvědomovat, že zachází s autorskoprávně chráněným dílem - nemusí ovšem znát detailní obsah relevantních předpisů (neznalost zákona neomlouvá).

Nutnost prokázat úmysl není dána v případě vztahu pachatele k tomu, jestli naplnil či nenaplnil kvalifikovanou skutkovou podstatu tohoto trestného činu, uvedenou v odstavci druhém. Tam bude postačovat pouze to, pokud se tohoto jednání dopustil z nedbalosti.

3.9 Charakter trestního řízení

Pokud jde o charakter trestního řízení, je možno říci, že soudy v této oblasti často užívají tzv. odklonů a rozhodují ve zkráceném řízení ve formě trestních příkazů dle §341e trestního řádu. Pokud obžalovaný podá proti tomuto rozhodnutí odpor, je nařízeno hlavní líčení. Soudce však musí mít před vydáním trestního příkazu za to, že skutkový stav je dostatečně objasněn.

Pokud jde o charakter této zásahu do práv obsažený v této skutkové podstatě - je podstatné to, že není relevantní výše

vzniklé škody a postačuje zásah samotný.

Vzhledem k charakteru páchané trestné činnosti bude zřejmě vhodné, aby byly za tyto trestné činy ukládány tresty zasahující do majetkové sféry pachatele. Jednak bude zřejmě často udělen peněžitý trest a trest propadnutí věci. Efektivní může být podle okolností i trest zákazu činnosti.

4. KOMPARATIVNÍ ČÁST

Jaké opodstatnění má v mé diplomové práci komparativní část? Věřím tomu, že pokud chceme prozkoumat jakýkoli jev dostatečně do hloubky, je vždy velmi užitečné srovnat jej s obdobnými jevy v jiném systému. Při dostatečně reprezentativním vzorku pak přijdeme na to, které vlastnosti pozorovaného jevu jsou nahodilé a které naopak určující.

Pro srovnání jsem zvolil dvě země s navzájem odlišnou právní tradicí. Zatímco právní systém USA je znám jako „bašta“ *common law* v oblasti autorského práva, francouzské právo ztělesňuje to, co je typické na kontinentálním charakteru autorských práv.

Rozdíly jsou evidentní a jejich pojmenování nečiní po přečtení následující kapitoly žádné zásadní potíže. Přesto je překvapující, jakým způsobem bylo v oblasti práva autora dosaženo celosvětové harmonizace. Dík za to zřejmě patří státům mezinárodního společenství široce akceptované Bernské úmluvě a činnosti WTO (především dohoda TRIPS).

Je pak možno říci, že komparace relevantních právních řádů odhalí jen marginální odlišnosti ve vnímání neoprávněného užití autorského díla, jelikož ty podstatné (např. povinnost registrace autorských práv) již historie z větší části smazala.

4.1 Neoprávněné užití díla v právu USA

K tomu, aby bylo možno zavést ochranu autorských děl v podmínkách federálního státu USA, bylo dle ústavních předpisů nutno, aby byl přijat zákon či nařízení na federální úrovni. Takový, dle ústavních předpisů nezbytný, postup anticipovala již Ústava Spojených států. Toto ustanovení je známo jako **copyright clause**:

The Congress shall have Power [. . .] To promote the Progress of Science and useful Arts, by securing for limited Times to Authors and Inventors the exclusive Right to their respective Writings and Discoveries.

Toto obecné zmocnění obsahuje při bližším pohledu celkovou koncepci ochrany autorských děl v právu USA tak, jak se měla objevit v později přijatých zákonech (především Copyright Act of 1790, Copyright Act of 1909 a Copyright Act of 1976).

Původně (v zákonu z roku 1790) se ochrana autorských práv vztahovala pouze na *mapy, tabulky a knihy*, trvala 14 let a mohla být obnovena na dalších 14 let za předpokladu, že autor byl stále na živu. Použitelnost těchto zákonů byla ovšem více než sporadická, jelikož copyright nevznikal *ex lege*, bylo třeba požádat o jeho registraci. Stávalo se tak v méně než 3 procentech případů. Chránit před neoprávněným užitím navíc nebylo možno zahraniční díla.³⁷

V průběhu více než dvou set let se samozřejmě podstatně změnilo nejen zákonodárství s ochranou autorských děl v USA související, ale také vnímání účel copyrightu. Normotvorné a rozhodovací orgány Spojených států³⁸ postupně akcentovaly nikoli pouze ochranný, ale rovněž stimulační význam copyrightu. Pokud se ochrana práv vlastníka známky měla střetnout s veřejným zájmem, měla být napříště veřejnému zájmu dána přednost.

Toto zaměření ochranných známek našlo své vyjádření ve dvou, pro téma mé práce zřejmě velmi důležitých, doktrínách.

4.1.1 Fair use a Copyright misuse

Podle doktríny *fair use*, založené na Prvním dodatku Ústavy (zaručujícím svobodu slova), není porušením copyrightu a

37 <http://www.intellectual-property.gov.uk/resources/copyright/history.htm> ve stavu k 15.4.2006

38 není možné ignorovat fakt, že právo USA je typickým common law se silným významem precedentálních rozhodnutí

neoprávněným užitím díla použití citací a inkorporace části copyrightovaného díla, stejně tak jako použití díla pro výchovné či vědecké účely - to ovšem pouze za splnění 4 podmínek, jež se vytvořily v rozhodovací činnosti soudů USA a svou kodifikaci našli v §107 Copyright Actu z roku 1976. Neoprávněným užitím díla tedy není jeho užití bez odpovídající licence, pokud ovšem bereme v potaz tyto předpoklady:

- 1) důvod užití díla (komerční - nekomerční užití)
- 2) povaha původního díla
- 3) míra použití copyrightovaného díla
- 4) efekt užití díla na tržní hodnotu díla

4.1.2 Doktrína Fair use

Rozhodnutí, zdali v konkrétním případě došlo k *fair use* či nikoli je pak na uvážení soudu.³⁹ Na tomto místě je možno uvést několik kauz precedentálního charakteru, které dále formovaly doktrínu *fair use*: v již letitém sporu z roku 1841 (*Folsom v. Marsh*⁴⁰) bylo judikováno, že okopírování 353 stran z 12 dílného svazku nepodléhá doktríně *fair use*. Pozornost se věnuje i tomu, zdali užití díla v rámci této doktríny vede k ústavně anticipovaným hodnotám (tedy ke společenskému rozvoji, viz výše) a také k tomu, zdali výsledné dílo použité dílo nějakým způsobem transformuje či jej pouze konstatuje. Použití postaviček Kena a Barbie v kampani proti anorexii (samozřejmě bez patřičné licence) je tedy užití oprávněné, protože jim dává jakýsi jiný význam (*Mattel Inc. v. Walking Mountain Productions*⁴¹). Doktrínou *fair use* se rovněž poskytuje legitimizační báze autorům parodií

39 http://fairuse.stanford.edu/Copyright_and_Fair_Use_Overview/index.html ve stavu k 15.4.2006

40 <http://www.faculty.piercelaw.edu/redfield/library/Pdf/case-folsom.marsh.pdf> ve stavu k 15.4.2006

41 http://www.cuttingedgereport.com/casesofthefmonth/cases/0401A/sums/Mattel_v_WalkingMt.html ve stavu k 15.4.2006

a satir (více *Suntrust v. Houghton Mifflin*⁴², nebo *Campbell v. Acuff-Rose Music, Inc.*⁴³).

4.1.3 Doktrína copyright misuse

Druhou zmiňovanou doktrínou, která není jakkoli kodifikována a nachází se pouze v *case law*, je doktrína *copyright misuse*.⁴⁴ Tato doktrína zakazuje vlastníkovu copyrightu uplatňovat na užití svého díla příliš restriktivní licenční omezení – autor díla se nemůže domáhat neoprávněného užití díla smluvní stranou, pokud licenční podmínky odporují federálním zákonům či veřejnému pořádku (více v judikátech *M. Witmark & Sons v. Jensen*, *Lasercomb v. Reynolds*⁴⁵ či *Video Pipeline, Inc. v. Buena Vista Home Entertainment*⁴⁶).

4.1.4 Vznik ochrany díla v právu USA

Poněkud jiným vývojem, než jako tomu bylo v kontinentálních právních řádech, prošel ve Spojených státech samotný vznik ochrany autorského díla. Zatímco v kontinentální Evropě postačuje materializované (objektivně vnímatelné) zachycení díla, v USA bylo ještě před přijetím zákona z roku 1976 třeba nechat si copyright zaregistrovat v *U.S. Copyright Office*⁴⁷. Pokud k tomuto ze strany autora nedošlo, dílo se stávalo volným (resp. v terminologii *common law* veřejným vlastnictvím – *public domain*) a o neoprávněném užití nebylo možno hovořit. Po přijetí Copyright

42 <http://laws.lp.findlaw.com/11th/0112200opnv2.html> ve stavu k 15.4.2006

43 <http://www.law.cornell.edu/supct/html/92-1292.ZS.html> ve stavu k 15.4.2006

44 <http://digital-law-online.info/lpdi1.0/treatise15.html> ve stavu k 15.4.2006

45 <http://www.bowie-jensen.com/computerlaw/lasercomb.html> ve stavu k 15.4.2006

46 http://www.phillipsnizer.com/library/cases/lib_case267.cfm ve stavu k 15.4.2006

47 <http://www.copyright.gov/> ve stavu k 15.4.2006

Act z roku 1976 již napříště ke vzniku ochrany postačovalo, aby autor díla své dílo označil copyrightovou značkou © a datem vytvoření díla. K doposud poslední změně došlo po přistoupení USA k Bernské úmluvě v roce 1989 (viz dále) a ke vzniku autorskoprávní ochrany již není třeba žádných formálních aktů. Podobně jako v kontinentálních právních řádech vzniká ochrana *ex lege* vytvořením díla a případné dodatky a značky mají pouze informativní význam (dozvídáme se, kdo je autorem díla). Jejich právní dopad je již zřejmě nulový.

V souvislosti s neoprávněným užitím díla je pak zřejmě třeba zmínit, že je registrace copyrightu v *U.S. Copyright Office* i přes to, že již nadále není podmínkou vzniku ochrany, stále v copyrightovém právu USA možným a důležitým aktem. Tato fakultativní registrace totiž jednak slouží jako důkazní prostředek *prima facie* proti případnému neoprávněnému uživateli díla, druhak se pak ten, kdo má copyright zaregistrovaný může v případném sporu domáhat i paušální náhrady škody (*statutory damages*) a nákladů na právní zastoupení.⁴⁸

4.1.5 Prostředky ochrany díla

Co se týče ochrany před neoprávněným užitím díla, ta je jako v každém jiném právním řádu i v USA vedena po dvou liniích. V trestněprávní rovině⁴⁹ se může porušitel dočkat poměrně přísných sankcí (5 let odnětí svobody a až 250 000 dolarů pokuty, při recidivě 10 let odnětí svobody). Musí být ovšem prokázán úmysl a snaha o dosažení zisku nebo podnikatelské výhody. V civilním sporu postačuje prokázání zásahu do práva a žalobce se může dočkat finanční kompenzace až do výše 150 000 dolarů.

Do povědomí veřejnosti vstoupila v USA v poslední době nevládní agentura RIAA (*The Recording Industry Association of*

48 <http://www.copyright.gov/circs/circl.html> ve stavu k 15.4.2006

49 Title 17 U.S.C. Section 101

America), která zastupuje 90 procent nahrávacích společností v USA a jež prosazuje omezení tzv. *peer to peer* sítí⁵⁰ (jako je například Kazaa či byl Napster) a výměny hudby za použití mp3 standartu. Do určité míry je možno říci, že supluje činnost orgánů činných v trestním řízení a sama se v civilní rovině snaží prostřednictvím žalob a proklamací přispívat k respektování autorských práv výrobců zvukových záznamů. Její mediální obraz ovšem v poslední době poškodila snaha žalovat 12 letou Briannu Lahara z New Yorku a 83 letou Gertrude Walton, jež byla navíc v době odeslání žalobního nároku již několik měsíců mrtvá.

4.2 Práva autora ve francouzském právu

Jak již bylo výše řečeno, ochrana autorských práv ve francouzském právu není odvozena od institutu copyrightu, tak jako je tomu v právu USA či Británie. Oproti pojetí autorského práva v *common law* se zde setkáváme s dualistickým nahlížením na autorské právo. Tento jakýmsi způsobem rozštěpený charakter práv autora byl silným inspiračním zdrojem pro mnohé kontinentální právní řády a - co je možná důležitější - byl přijat i Komisí Evropských společenství a pomocí směrnic v průběhu devadesátých let „vnucen“ členskými státy.

Koncept práv autora (*droit d'auteur*) se liší od angloamerického institutu copyrightu. Na práva autora v pojetí francouzského práva lze nahlížet více přirozenoprávně, jako na jakousi skutečnost, která je spojena s lidskými právy a přirozenou povahou člověka. Stát v tomto paradigmatu pouze slouží k tomu, že zabraňuje neoprávněnému užití díla neoprávněným subjektem, což je jeho přirozená povinnost. Oproti tomu na copyright je v anglo-americké oblasti nahlížen jako jakási výsada, kterou autorovi uděluje právo. Proto se můžeme

⁵⁰ <http://www.riaa.com/issues/copyright/laws.asp> ve stavu k 15.4.2006

setkat v právu USA až do sedmdesátých let (resp. s určitými výjimkami až dodnes) s povinností nechat si copyright registrovat. Zřejmě nás pak nepřekvapí, že první francouzské nařízení z oblasti autorského práva bylo přijato v období francouzské revoluce - roku 1793 (Chénier Act).

Jak již bylo v úvodu této pasáže zdůrazněno, francouzské právo a především *Code de la propriété intellectuelle* inspiroval ostatní právní systémy rozčleněním autorských práv na majetková (*oeuvre d'esprit*) a morální či osobnostní (*droits moraux*)⁵¹.

Majetková práva trvají sedmdesát let. V případě, že autor padl ve službě ve francouzské armádě, však tato práva trvají sto let, což je z komparativního hlediska zajímavé. Není rozhodné, ve který den autor zemřel - vždy se uplatní fikce o tom, že dnem smrti byl 31. prosinec rozhodného roku. Ostatní lhůty jsou po přijetí harmonizačních směrnic stejné, jako v právních řádech ostatních členských států.

Co se týče osobnostních práv, ta jsou definována podobně jako například v českém právu a patří mezi ně například právo na jméno (*droit de paternité*), na zveřejnění díla (*droit de divulgation*) či právo na zastavení zveřejňování díla (*droit de retrait et de repentir*) - a to i proti tomu, kdo je k takovému zveřejnění oprávněn (tedy držitelé majetkových práv) - to ovšem pouze za majetkovou kompenzaci.

Neoprávněné užití je ve Francii jednak samozřejmě civilně-právním deliktem, pak ale také trestněprávním deliktem (*contrefaçon*). Pachatel těchto trestných činů může být odsouzen k pokutě až 300 000 Eur a třem letům vězení, nebo až 500 000 Eur a pěti letům vězení v případě, že byl tento čin spáchán v organizované skupině.

Podobně jako doktrína *fair use* v právu common law, se i ve francouzském právu objevují okolnosti, které vylučují neoprávněné užití díla a to i přes to, že uživatel není držitelem patřičné licence. Mezi tyto výjimky z ochrany spadají

51 http://en.wikipedia.org/wiki/French_copyright_law ve stavu k 15.4.2006

například rodinné vystoupení a kopie pro osobní potřebu (s určitými výjimkami především v oblasti počítačových programů). Pod podmínkou uvedení jména autora a zdroje je možno limitovaně citovat, užívat díle k vědeckým a badatelským účelům a podobně. Francouzský zákonodárce krom těchto víceméně klasických výjimek z neoprávněného užití díla umožnil v nařízení z roku 1956 ještě užití cizího díla pro účely karikatury a parodie.

ZÁVĚR

Jak je možné shrnout to, co bylo výše řečeno? Domnívám se, že do několika málo vět poměrně obtížně. Jak jsem již v úvodu své práce předeslal, neoprávněné užití díla je téma velmi široké a ačkoli se jeho jádro jistě nachází v právu autorském, přesahuje tato tematika také do práva občanského, trestního a přestupkového.

Má snaha byla pojmut za těchto okolností dané téma co nejširším způsobem. Na druhou stranu jsem se ovšem chtěl vyvarovat přílišné obecnosti, která by byla konečnému zpracování na škodu. Pokusil jsem se tedy postupovat tak, že jsem zvolil tři oblasti, ve kterých se charakter neoprávněného užití díla projevuje nejzřetelněji. Je to jednak užití díla a s tím související podstata díla samotného, pak soukromoprávní ochrana autorských děl a konečně jejich ochrana trestněprávní.

Zakončení mé kvalifikační práce však zůstane prosto jakýchkoli finálních závěrů co do povahy a především příčin neoprávněného užití děl. Mám totiž za to, že se situace na poli autorského práva, jako jednoho z nejdynamičtějších odvětví soukromého práva, doslova mění před očima. O četnosti s jakou bude do autorskoprávní ochrany zasahováno a o technikách, jaké k tomu budou sloužit, není dnes ještě možno říci nic. Ještě méně tak můžeme anticipovat o povaze právních prostředků, které budou neoprávněnému užití bránit.

Je bez pochyb, že v české společnosti začal již roku 1989 proces vedoucí k respektování soukromých práv, jak ze strany společnosti, tak státu. Nedá se ovšem říci, že by porušování autorských práv bylo většinou společností vnímáno tak jako, řekněme, zásah do práva vlastnického. Proto k neoprávněným zásahům do autorských práv dochází zatím častěji, než je tomu v západních společnostech obvyklé.

Pokud bych se ještě jednou mohl k danému tématu vrátit v

práci jiného charakteru, jistě bych se hlouběji zabýval souvislostí mezi neoprávněným užitím autorských děl a překotným rozvojem technických prostředků, které k tomuto mohou sloužit. Jistě by bylo zajímavé zaměřit se - nad rozsah mnou citované judikatury - i na konkrétní kauzy, které s neoprávněným užitím děl souvisí.

Věřím, že se ke zpracování těchto dalších otázek souvisejících s tématem z mé strany v budoucnu skutečně dostane.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Chaloupková, H. Svobodová, H., Holý, P. *Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) a předpisy související. Komentář. 2. vydání. Praha : C.H.Beck, 2004.*
2. Šalomoun, M. *Ochrana názvů, postav a příběhů uměleckých děl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003.*
3. Knappová, M. Švestka J. a kol., *Občanské právo hmotné. 3. vydání. Praha: ASPI publishing, 2006.*
4. Kříž J., Holcová I., Kordač J., Křestanová V. *Autorský zákon a předpisy související - Komentář. 2. vydání. Praha: Linde 2005.*
5. Knap, K. *Smluvní vztahy v autorském právu. Praha: Orbis 1967.*
6. Knap, K. a kolektiv, *Autorský zákon a předpisy související, Komentář. 5. vydání. Praha, Linde a.s. 1996.*
7. Chaloupková, H. Svobodová, H., Holý, P., *Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů. Komentář. Praha: C.H. Beck 2002.*
8. Telec, I. *Nový český autorský zákon, In: Ochrana duševního vlastnictva. Zborník. Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty University Komenského, Bratislava 2001.*
9. Effenberg, K. *O právu autorském I - Z právní historie*

- autorského práva*, Právní rádce, 1998, číslo 4.
10. Telec, I. *Autorský zákon a předpisy související - Texty s předmluvou*. 1. vydání. Praha, C.H.Beck 1995.
 11. Telec, I. *Právní přehled veřejně účelných spolků - Ochráně organizace autorů, výkonných umělců a dědiců jejich práv, Právo a podnikání*, 1997, číslo 1
 12. Macek, J. *Rozhodnutí ve věcech obchodního jména a nekalé soutěže*, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2000.
 13. Hajn, P. *Soukromoprávní prostředky ochrany proti nekalé soutěži*, Právo a podnikání, 1993, číslo 4.
 14. Fiala, J. a kol. *Občanské právo hmotné*, 2. vydání, Brno, Doplněk 1998.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.inforum.cz/inforum2000/prednasky/pravniupravao.htm> ve stavu k 20.4.2006

<http://www.wto.org/english/docs e/legal e/27-trips 01 e.htm> ke dni 19.4.2006

<http://www.intellectual-property.gov.uk/resources/copyright/history.htm> ve stavu k 15.4.2006

<http://fairuse.stanford.edu/Copyright and Fair Use Overview/index.html> ve stavu k 15.4.2006

<http://www.faculty.piercelaw.edu/redfield/library/Pdf/case-folsom.marsh.pdf> ve stavu k 15.4.2006

<http://www.cuttingedgereport.com/casesofthemonth/cases/0401A/sums/Mattel v WalKingMt.html> ve stavu k 15.4.2006

<http://laws.lp.findlaw.com/11th/0112200opnv2.html> ve stavu k 15.4.2006

<http://www.law.cornell.edu/supct/html/92-1292.ZS.html> ve stavu k 15.4.2006

<http://digital-law-online.info/lpdil.0/treatise15.html> ve stavu k 15.4.2006

<http://www.bowie-jensen.com/computerlaw/lasercomb.html> ve stavu k 15.4.2006

<http://www.phillipsnizer.com/library/cases/lib case267.cfm> ve stavu k 15.4.2006

<http://www.copyright.gov/> ve stavu k 15.4.2006

<http://www.copyright.gov/circs/circl.html> ve stavu k 15.4.2006

<http://en.wikipedia.org/wiki/French copyright law> ve stavu k 15.4.2006

SEMINÁŘE A ŠKOLENÍ

1. Autorské právo a reklama, Advokátní kancelář Kůta Musil Vaňková & partners, pořádaný 13. dubna 2006 v Praze.
2. Autorská práva k hudbě a reklamě, OSA - Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním, Mgr. Jana Bářová, pořádaný 13. dubna 2006 v Praze.